

Ralf Meindl: *Gauleiter Prus Wschodnich. Erich Koch – biografia polityczna*, Poznań-Olsztyn 2022, 419 ss.

Wydana w 2007 r. w Niemczech książka Ralfa Meindla doczekała się tłumaczenia na język polski i w 2022 r. ukazała się w wydawnictwie Instytutu Zachodniego pt. *Gauleiter Prus Wschodnich. Erich Koch – biografia polityczna*. Przedstawia życie i losy Ericha Kocha, a dla niektórych czytelników może być zaskakująca zamykająca książkę konkluzja, „że osoba prywatna – Erich Koch – w ogóle nie istniała, że wchłonęła ją postać partyjnego funkcjonariusza i polityka”. Koch, co autor skrupulatnie odnotowuje, był tak pochłonięty swoją karierą, że nie miał czasu ani możliwości na prywatne życie. Nawet małżeństwo podporządkował działaniom na rzecz NSDAP. Nie było to czymś wyjątkowym wśród dygnitarzy III Rzeszy. Z tego też powodu można stwierdzić, że tytułowe określenie „biografia polityczna” jest niezwykle trafne.

Erich Koch to jedna z najważniejszych postaci w historii III Rzeszy. Był człowiekiem „szczególnie utalentowanym i pozbawionym skrupułów”, zwłaszcza gdy chodziło o dążenie do władzy i jej sprawowanie. Stwierdzenie Meindla, że Koch nie szukał przyjemności, ale „żył władzą” jest chyba najtrafniejszym podsumowaniem jego życia. Z biografii napisanej przez Meindla wyłania się obraz najbardziej niezależnego i niepodporządkowanego zwierzchnikom *Gauleitera*. Na poszczególnych etapach swojej kariery politycznej zdołał skonfliktować się z większością ważniejszych działaczy NSDAP, a jednocześnie potrafił zyskać uznanie Hitlera i w ten sposób utrzymać tak wiele stanowisk.

Biografia polityczna *Gauleitera* Prus Wschodnich bardzo dobrze pokazuje charakter i cele Kocha. Dzięki szczegółowym i skrupulatnym badaniom autor zdołał zaprezentować wszelkie niuanse kariery namiestnika, zakulisowe intrygi toczone przez działaczy partyjnych od lat dwudziestych, poprzez okres dojścia do władzy Adolfa Hitlera aż do schyłku i upadku III Rzeszy. Pracując nad monografią, przeprowadził szczegółową kwerendę w Niemczech, Polsce i Ukrainie. Korzystał ze zbiorów *Bundesarchiv* Bayreuth, *Bundesarchiv* Berlin i *Bundesarchiv* Koblenz. W pracy opierał się również na dokumentach z *Hauptstaatsarchiv* Düsseldorf i Tajnego Archiwum Państwowego Fundacji Pruskiego Dziedzictwa Kulturowego w Berlinie-Dahlem. Poza tym wykorzystał materiały pozyskane podczas kwerend w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Polsce oraz w Centralnym Archiwum Państwowym Najwyższych Organów Władzy i Administracji Ukrainy w Kijowie na Ukrainie.

Książka Meindla uzupełnia dotychczasowe badania nad życiem jednej z najważniejszych osobistości III Rzeszy. Koch jest postacią znaną, jednak zazwyczaj historycy skupiają się na poszczególnych fragmentach jego kariery. Brakowało opracowania, dzięki któremu można by spojrzeć na *Gauleitera* Prus Wschodnich całościowo, a nie przez pryzmat jednego stanowiska¹. Meindl postawił sobie za cel „zebranie i uzupełnienie istniejących już w literaturze hipotez oraz ich rozszerzenie, jak też wypełnienie pewnej luki poprzez

¹ Poza stanowiskiem *Gauleitera* Koch sprawował m.in. urząd nadprezydenta Prus Wschodnich, posła do *Reichstagu*, był członkiem *Landtagu* prowincji, Rady Miejskiej Królewca i Pruskiej

stworzenie całościowej biografii”. Autor zrealizował postawione przed sobą zadanie. Praca poszerza również badania dotyczące historii Prus Wschodnich u progu i podczas II wojny światowej. Dzięki temu, że Meindl opisał całe życie i działalność polityczną Kocha, możemy zajrzeć za kulisy władzy w III Rzeszy. Niewielu badaczy zajmuje się poszczególnymi funkcjonariuszami NSDAP. Publikacje na temat regionalnych przywódców partyjnych dotychczas skupiały się na wybranych aspektach ich kariery, przede wszystkim barbarzyńskiej polityce okupacyjnej i zbrodniach wojennych². Dopiero w ostatnich latach ulega to zmianie i powstają wnikliwe biografie *Gauleiterów*³. Jedną z nich jest opisywana biografia polityczna Ericha Kocha. Książka napisana przez Meindla pozwala nam dowiedzieć się więcej o tym aspekcie funkcjonowania państwa nazistowskiego i wyrobić sobie własny pogląd na temat mechanizmów władzy na średnim szczeblu.

Biografia składa się z 12 rozdziałów. Pierwsze cztery dotyczą młodości Kocha, wstąpienia do NSDAP oraz jego działalności do 1933 r. Autor przedstawił tam objęcie stanowiska *Gauleitera* Prus Wschodnich. Z monografii Meindla wyłania się postać niezbyt lubiana przez partyjnych towarzyszy, wręcz skonfliktowana z wieloma z nich. Jednocześnie Koch był niezwykle skutecznym politykiem, który potrafił pracować „po myśli *Führera*”. Hitler dostrzegł to i wielokrotnie doceniał. Wiele osób życzyło Kochowi utraty stanowiska, a nawet śmierci. Mimo to wykazał się sprytem i przetrwał „noc długich noży” w 1934 r.

W piątym rozdziale Meindl dokładnie opisuje konflikty Kocha, intrygi prowadzone przeciwko niemu oraz spiski zawiązywane przez niego samego. Koch przede wszystkim dążył do utrzymania władzy. W 1935 r. skłócił się z Erichem von dem Bachem, a co za tym idzie z Heinrichem Himmlerem. Ponadto zdołał zniechęcić do siebie Hermanna Göringa, wypowiadając się nieprzychylnie o jego kosztownym stylu życia. Ostatecznie doprowadziło go to do najpoważniejszego konfliktu w karierze, co szczegółowo przedstawił autor. Opisuując w piątym rozdziale tzw. kryzys prezydencki, Meindl udowodnił, że Koch był wytrawnym politykiem i umiejętnie rozgrywał karty. Wiedział, że „w walce o władzę wśród jego [Hitlera] paladynów zawsze panowała równowaga sił”⁴. Z olbrzymim wyczuciem rozpoznawał i wykorzystywał techniki władzy stosowane przez Hitlera. Popierając Kocha w sporze z 1935 r., *Führer* zyskał wierność *Gauleitera* i wzmocnił swój autorytet w Prusach Wschodnich.

Kryzys z 1935 r. uświadomił Kochowi, że aby utrzymać stanowisko, „musi się ściśle trzymać Hitlera”. Autor dokładnie przedstawia metamorfozę Kocha. Widać jego zmianę z działacza głoszącego rewolucyjną retorykę frakcji braci Strasserów w paladyna „działającego po myśli *Führera*”. Porzucił swoje wcześniejsze przekonania, a nawet wycofał się z zaangażowania w sprawy kościelno-polityczne.

Rady Stanu, właścicielem i wydawcą regionalnej gazety partyjnej, Komisarzem Rzeszy dla Ukrainy itd.

² M. Podgóreczny, *Albert Forster gauleiter oskarżony*, Gdańsk 1977. Krótkie porównanie życiorysów *Gauleiterów* z okupowanego obszaru Polski, zob.: W. Jastrzębski, *Okupacyjne losy ziem polskich wcielonych do III Rzeszy (1939-1945)*, Bydgoszcz 2017, s. 15-37.

³ Por.: C. Epstein, *Wzorcowy nazista. Arthur Greiser i okupacja Kraju Warty*, Wrocław 2011.

⁴ R. Meindl, *Gauleiter Prus Wschodnich. Erich Koch – biografia polityczna*, Poznań-Olsztyn 2022, s. 168.

Szesty rozdział jest ostatnim dotyczącym okresu przedwojennego. Autor przedstawił w nim przyłączenie Kłajpedy do Rzeszy i marginalny udział Kocha w tym przedsięwzięciu.

W kolejnych rozdziałach Meindl skupił się na działaniach Kocha w reencji ciechanowskiej oraz okręgu białostockim. Opisał, jak *Gauleiter* zdołał pozyskać część urzędników, przekonując ich argumentem pracy zgodnie z założeniami *Führera*. Wyraźnie można zauważyć radykalizację poglądów i zachowań Kocha oraz zmiany, jakie w nim zaszły po 1935 r. Tych, którzy przeszkadzali mu w reformowaniu m.in. sądownictwa, po prostu się pozbywał. Gdy szef reencji ciechanowskiej zabronił przekazywania postępowań przygotowawczych do policyjnych sądów doraźnych, stwierdził: „w reencji ciechanowskiej żadne prawo nie obowiązuje, ponieważ wyraźnie go nie wprowadzono i jedynie moja wola jako namiestnika Rzeszy decyduje, co jest na tym obszarze prawem”⁵.

Radykalizację poglądów i zmiany, jakie zaszły w Kochu, autor prezentuje w kontekście polityki rasowej. Człowiek, który do 1935 r. bronił koncepcji współpracy z „młodymi narodami Wschodu” i reprezentował propolskie stanowisko, w 1939 r. rozkazał kontynuowanie egzekucji rozpoczętych przez *Selbstschutz*. W kolejnych latach Koch nakazywał dalsze aresztowania i egzekucje, m.in. w 1940 r. w reencji ciechanowskiej zlikwidowano przedstawicieli polskiej inteligencji. *Intelligenzaktion* Koch zatwierdził osobiście, powołując się na zarządzenie Hitlera, aby włączone do Rzeszy ziemie jak najszybciej zostały niemczone⁶. W Prusach Wschodnich tworzono obozy Służby Pracy Rzeszy, w których internowano i zabijano Polaków. Koch wielokrotnie powtarzał, że na terenie jego prowincji nie powstał żaden obóz koncentracyjny. Jednakże na obszarze kontrolowanym przez *Gauleitera* założono obóz w Działdowie⁷, który stał się miejscem egzekucji m.in. Polaków i Żydów. Aby się wyróżnić i zyskać większy szacunek, Koch „czerpał z koncepcji Hitlera”. Oznaczało to przeprowadzanie wysiedleń i egzekucji bez żadnych zahamowań⁸.

Koch miał niezwykłą umiejętność pozyskiwania ludzi dla osiągnięcia własnych korzyści. Przykładem może być zacieśnianie, po kryzysie z 1935 r., stosunków przyjacielskich z Göringiem. To dzięki wsparciu Göringa mianowano go komisarzem w Komisariacie Rzeszy Ukraina. Nominacja na to stanowisko dowodzi, jak wysoko Hitler cenił umiejętności Kocha. W efekcie Koch nadzorował największy obszar w imperium Hitlera. Temu zagadnieniu Meindl poświęcił dziewiąty rozdział. Jako komisarz Koch zaprezentował się z najbardziej bezwzględnej strony. Bez żadnych skrupułów wykorzystywał Ukraińców, a życie ludności z terenów okupowanych nie miało dla niego znaczenia. Żartowano nawet, że Stalin zarezerwował najwyższe radzieckie odznaczenie dla niemieckiego szefa administracji Ukrainy, ponieważ poprzez swoją politykę każdego dnia udowadniał rosyjskim

⁵ *Ibidem*, s. 201. O okręgu białostockim i reencji ciechanowskiej zob.: Cz. Madajczyk, *Polityka III Rzeszy w okupowanej Polsce*, t. 1, Warszawa 2019, s. 239-247, 517-520; *ibidem*, t. 2, s. 444-446, 463-465.

⁶ R. Wiśniewski, *Wielofunkcyjny niemiecki obóz Soldau 1939-1945*, Działdowo 2021, s. 85.

⁷ Zob. więcej o obozie: R. Wiśniewski, *op. cit.*; M. Przegiętka, *Niemiecki obóz w Działdowie (niem. Soldau) w latach 1940-1945. Nowe ustalenia w świetle dokumentów ze zbiorów niemieckiego Archiwum Federalnego i Archiwum IPN* [w:] *Polska pod okupacją 1939-1945*, t. 2, Warszawa 2016, s. 78-119.

⁸ R. Meindl, *op. cit.*, s. 223.

żołnierzom, o co walczą⁹. Z tego powodu wszedł również w konflikt z Alfredem Rosenbergiem, któremu na obszarze Ukrainy *de facto* podlegał. Koch, zarówno w kwestiach polityki rasowej, jak i traktowania ludności ukraińskiej, nie tylko ignorował wytyczne Rosenberga, ale także je sabotował. Kierował się wypowiedziami Hitlera. Uważał, że jedynym zadaniem Ukrainy jest zapewnienie bazy żywnościowej i przestrzeni życiowej Niemcom¹⁰.

W czasie całej kariery politycznej dla Kocha najważniejsza była walka o wpływy i kompetencje. Z biografii autorstwa R. Meindla wyłania się obraz sprawnego i skutecznego polityka, który potrafił dostrzec szansę i ją wykorzystać. Często czerpał z cudzych pomysłów, przedstawiając je jako własne, ewentualnie używał innym własne nazwisko, aby przeforować projekt lub opublikować artykuł. Mimo że w czasie wojny nie uczestniczył w większości wydarzeń w Prusach Wschodnich, to i tak wszelkie inicjatywy łączono z jego postacią. Nie miało znaczenia, czy były to jedynie apele o datki na cele wojenne, tworzenie sklepów czy plany przebudowy Królewca. Osobiście angażował się wyłącznie w kwestie najważniejsze, na przykład oddawanie hołdu poległym lub przewodniczenie imprezom partyjnym¹¹.

Niezwykle istotne wydają się końcowe rozdziały (dziesiąty i jedenasty), w których Meindl pokazuje Kocha jako wytrawnego polityka. Jak podaje autor, za najważniejsze zadania uważał dbanie o ludność cywilną oraz o żołnierzy na froncie. Z tego powodu inicjował różne działania, na przykład wysyłanie listów i paczek na front. W 1943 r. Martin Bormann uznał takie akcje za obowiązek *Gauleiterów*. Nie ma pewności, czy wzorował się na Kochu, ale przypuszczalnie tak było. Koch starał się być jak najbliżej ludzi, próbował poznać problemy, z którymi się borykali. Korzystając z artykułów w *Preußische Zeitung* z lat 1939-1944, Meindl przytacza metody stosowane przez Kocha: określenie godzin przyjęć, w czasie których mieszkańcy Prus mogli się z nim spotkać i zgłaszać zaistniałe problemy, troska o sieroty wojenne (zawarł dla nich umowy ubezpieczeniowe, organizował wyjazdy wakacyjne i spotkania bożonarodzeniowe), założenie Towarzystwa Badawczego do Walki ze Śmiertelnością Dzieci i Niemowląt (aby obniżyć wskaźnik umieralności dzieci oraz zapobiegać gruźlicy). Większość z tych akcji miała głównie charakter propagandy i jak podkreślił autor, trudno znaleźć konkretne przykłady pomocy. Mimo to do 1945 r. mieszkańcy Prus Wschodnich wysoko cenili dokonania *Gauleitera*.

Kocha nigdy nie interesowało dobro jednostki. Najważniejsze były zobowiązania wobec partii. Główny jego cel to wychowanie zdrowych dzieci, aby mogły potem „służyć na rzecz wspólnoty” i zastąpić poległych na froncie żołnierzy. Ponadto Koch zlecał eutanazję osób niepełnosprawnych (Akcja T4). Posunął się do tego, że członkom *Sonderkommando Lange*¹² obiecywał nagrody za każdego zabitego.

Zadowolenie *Führera* i praca po jego myśli absorbowwały Kocha nawet w momencie zbliżania się Armii Czerwonej i nadchodzącego upadku III Rzeszy. Wyróżnił się zwołując ludzi do budowy umocnień, zaś „Hitler uznał jego metody za modelowe, a jego

⁹ *Ibidem*, s. 274.

¹⁰ *Ibidem*, s. 260.

¹¹ *Ibidem*, s. 308.

¹² *Sonderkommando Lange* dowodził komisarz kryminalny jednostki Policji Państwowej w Poznaniu SS-*Hauptsturmführer* Herbert Lange, zob. więcej: R. Wiśniewski, *op. cit.*, s. 119-122.

samego za wzór do naśladowania¹³. Z powodu braku wojska do obsadzenia umocnień napisał do Bormanna, aby powołać „landszturm”. Ostatecznie w ten sposób doszło do powstania *Volkssturmu*. Koch założył pierwsze jednostki zaraz po dekreście Hitlera, ale jeszcze przed oficjalnym ogłoszeniem powstania *Volkssturmu*. Autor pokazuje, że Koch wykazywał się niezwykłą zaradnością przy pozyskiwaniu sprzętu i umundurowania dla swoich podwładnych.

Meindl przedstawia postać Kocha w bardzo rzetelny sposób. W swojej pracy opisuje wydarzenia z Prus Wschodnich tuż przed wejściem tam Armii Czerwonej, polecenia i rozkazy wydawane przez Kocha, jego podwładnych, dowódców *Wehrmachtu* oraz losy ludności cywilnej. Udowadnia, że wbrew powszechnie panującej opinii, Koch nie jest jedynym odpowiedzialnym za zbyt późne rozkazy o ewakuacji. Analizując literaturę wspomnieniową pokazuje, że wielu dowódców, m.in. dowódca 4. Armii Friedrich Hoßbach, tak zapisywało swoje wspomnienia, by zaprezentować siebie w jak najlepszym świetle. Nie jest to niczym wyjątkowym, zazwyczaj wspomnienia nie są obiektywne, a ich autorzy starają się w nich pokazywać z najlepszej strony, zbyt rzadko jednak zwraca się na to uwagę. Meindl ukazał, w jaki sposób literatura wspomnieniowa oraz pseudonaukowa wpłynęła na postrzeganie postaci *Gauleitera*.

W przypadku wspomnień dotyczących ewakuacji cywilów z Prus Wschodnich najłatwiej jest rzucić całkowitą winę za błędy i brak planu na najbardziej znaną postać – Ericha Kocha. Faktycznie zbyt długo zwlekał i do ostatniej chwili realizował wytyczne Hitlera, przez co życie straciło tysiące osób. Mimo to ostatecznie podjął próbę ratowania ludności i w odróżnieniu od innych *Gauleiterów*, nie uciekł.

Opierając się na zbiorach dokumentów z *Bundesarchiv* Koblenz i Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, autor udowadnia, że historie o ucieczce Kocha z Prus Wschodnich powstały po wojnie, aby pogrążyć *Gauleitera*, podkreślić zbrodniczość jego charakteru oraz fakt, że tylko on odpowiadał za brak decyzji o ewakuacji ludności. Meindl przedstawił losy Kocha i jego próby ukrywania się. W czasie, gdy Koch unikał aresztowania, inni prominentni dygnitarze *NSDAP* chcąc ratować się przed wyrokami śmierci, dodatkowo obciążali go przed sądem. Kocha aresztowano dopiero w 1949 r.

Meindl skrupulatnie omawia przebieg śledztwa w Niemczech oraz brak zrozumienia decyzji o ekstradycji do Polski wśród pruskich Niemców. Wielu z nich czuło się pokrzywdzonych tą decyzją, uważając, że Koch powinien w pierwszej kolejności odpowiedzieć za zbyt późne wydanie rozkazu o ewakuacji, a nie za masowe egzekucje, m.in. w rejonie ciechanowskiej czy w Komisariacie Rzeszy Ukraina. Korzystając z dokumentacji zgromadzonej w AIPN, autor przedstawił przebieg procesu przed polskim sądem.

Koch do końca życia nie zmienił poglądów i trwał w przeświadczeniu, że nie zrobił niczego złego. Uważał, że jest niedoceniony i prześladowany. W takim tonie, w wieku 90 lat, udzielił wywiadu polskiemu dziennikarzowi Mieczysławowi Siemieńskiemu¹⁴. Będąc jedną z najważniejszych postaci w III Rzeszy oraz zbrodniarzem wojennym, uniknął wykonania wyroku śmierci i dożył sędziwego wieku. Mimo że nie był wybitnie inteligent-

¹³ R. Meindl, *op. cit.*, s. 324.

¹⁴ Zob. więcej: M. Siemieński, *Rozmowy z Erichem Kochem. Próbowalem zmienić świat*, 2012.

ny, potrafił dopasować się do każdej sytuacji. Otaczał się ekspertami i miał dar wcielania w życie ich koncepcji. Przez całą karierę wykazywał się niezwykłym wyczuciem, sprytem i przebiegłością, co znakomicie uchwycił autor biografii.

Z monografii Meindla wyłania się obraz utalentowanego polityka, aczkolwiek całkowicie pozbawionego skrupułów. W gazecie *Das Schwarze Korps* pisano o Kochu, że to „wzór do naśladowania dla całej Rzeszy”. Podobnie postrzegany był przez samego Hitlera, który wielokrotnie okazywał mu zadowolenie z jego pracy i ratował go przed intrygami innych funkcjonariuszy partyjnych. Mimo wszystko w swoim testamencie Hitler nie ujął Kocha i nie wyznaczył mu żadnego stanowiska. Autor bardzo dokładnie pokazuje zakulisowe walki o władzę oraz intrygi toczące się wokół Hitlera, aby zyskać jego przychyłność. W dobrze udokumentowany sposób zdołał przedstawić rolę Kocha w III Rzeszy, to, jak zdołał tak wiele osiągnąć w partii oraz utrzymać wszystkie stanowiska aż do 1945 r. mimo olbrzymiej niechęci części paladynów NSDAP.

Meindl obala w swojej książce wiele popularnych teorii dotyczących życia i losów Ericha Kocha. Jednym z najczęściej powtarzanych mitów jest ten o Bursztynowej Komnacie. Według wielu osób wyroku kary śmierci nie wykonano, ponieważ liczono, że były *Gauleiter* zdradzi miejsce jej ukrycia. Autor jednym zdaniem kwituje te doniesienia mówiąc, że Koch „nigdy nie wspomniał o tym dziele sztuki”. Mimo wszystko trochę brakuje rozwinięcia tematu. Meindl napisał, że „późny proces i niewykonanie wyroku śmierci stały się idealną pożywką dla plotek, z których niektóre ocierały się o teorie spiskowe”. Niestety, nie rozwija tego zagadnienia. Mógłby pokusić się o przytoczenie najciekawszych z nich i szersze wyjaśnienia, które być może ucięłyby spekulacje zarówno prasowe, jak i naukowe¹⁵.

Meindl nie dotarł do tzw. testamentu Kocha. W momencie prac nad książką dokumenty znajdowały się w rękach prywatnych i nie było możliwości zapoznania się z nimi. Informacje te autor pozyskał od Cezarego Gmyza, który podawał, że zapiski liczą 300 stron i są w nich m.in. wskazówki o miejscu ukrycia Bursztynowej Komnaty¹⁶. Obecnie „testament Kocha” znajduje się w zasobach IPN-u. Kolekcjoner z Barczewa przekazał je na początku 2014 r. i są udostępniane na potrzeby badań naukowych. Dokument składa się z 9 dwustronnie zapisanych kart formatu A4¹⁷. Miejmy nadzieję, że przygotowując następne wydanie biografii autor będzie mógł zapoznać się z tymi dokumentami.

W książce zdecydowanie zabrakło wkładki zdjęciowej. Koch był człowiekiem, który lubił prezentować się na wiecach i różnego rodzaju wystąpieniach. Zachowało się mnó-

¹⁵ Przykładem spekulacji dotyczących negocjacji z Kochem może być artykuł Marcina Majewskiego z 2008 r., zob.: M. Majewski, *Dokumenty dotyczące Ericha Kocha w zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie*, https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-bcef0de7-5d1e-4d5c-a208-4871bc64c139/c/41-68_Majewski.pdf (dostęp: 29.06.2023).

¹⁶ Por.: C. Gmyz, *Testament Ericha Kocha*, <https://www.wprost.pl/tygodnik/53683/testament-ericha-kocha.html> (dostęp: 29.06.2023).

¹⁷ *Testament Ericha Kocha w zasobie BUiAD IPN*, <https://ipn.gov.pl/pl/dla-mediow/komunikaty/11815,Testament-Ericha-Kocha-w-zasobie-BUiAD-IPN.html> (dostęp: 29.06.2023); *IPN uzyskał nieznaną testament Ericha Kocha*, <https://dzieje.pl/aktualnosci/ipn-uzyskal-nieznanym-testament-ericha-kocha> (dostęp: 29.06.2023).

stwo fotografii z lat trzydziestych i czterdziestych wykorzystywanych przez niemiecką propagandę oraz późniejszych, z procesu Kocha. Ponadto Siemieński przeprowadził z nim wywiad telewizyjny. Mimo to w książce znajdują się zaledwie cztery biało-czarne zdjęcia.

Erich Koch postrzegał siebie jako wizjonera i uważał się za ponadprzeciętną osobowość. Do śmierci cenił swoją siłę charakteru i był dumny z własnych czynów. Jednak Meindl udowadnia, że Koch nie potrafił „wykształcić własnego światopoglądu i zawsze kierował się ideami czerpanymi od innych”. Trzeba mu jednak oddać skuteczność i przebiegłość w ich wdrażaniu. Mimo licznych sporów kompetencyjnych i wielu wrogów wśród dygnitarzy nazistowskich, zdołał zdobyć uznanie i przychylność Hitlera, a także utrzymać wysokie stanowiska aż do upadku III Rzeszy. Koch został opisany przez pryzmat swoich działań i polityki, ponieważ nie dało się uchwycić go jako osoby prywatnej. Mimo to autor przeprowadził bardzo dogłębne studium postaci *Gauleitera*. Biografia napisana przez R. Meindla na pewno jest godna polecenia i warta przeczytania.

Soraya Kuklińska

BBH, IPN

ORCID: 0000-0002-7726-8342

doi.org/10.60972/PZ.2023.3.168

Bibliografia

- Madajczyk Cz. (2019), *Polityka III Rzeszy w okupowanej Polsce*, t. 1, Warszawa
- Meindl R. (2022), *Gauleiter Prus Wschodnich. Erich Koch – biografia polityczna*, Poznań-Olsztyn
- Przegięta M. (2016), *Niemiecki obóz w Działdowie (niem. Soldau) w latach 1940-1945. Nowe ustalenia w świetle dokumentów ze zbiorów niemieckiego Archiwum Federalnego i Archiwum IPN [w:] Polska pod okupacją 1939-1945*, t. 2, Warszawa
- Siemieński M. (2012), *Rozmowy z Erichem Kochem. Próbowałem zmienić świat*
- Wiśniewski R., *Wielofunkcyjny niemiecki obóz Soldau 1939-1945*, Działdowo 2021.

Źródła internetowe

- Gmyz C., *Testament Ericha Kocha*, <https://www.wprost.pl/tygodnik/53683/testament-ericha-kocha.html> (dostęp: 29.06.2023).
- Majewski M., *Dokumenty dotyczące Ericha Kocha w zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie*, https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-bcef0de7-5d1e-4d5c-a208-4871bc64c139/c/41-68_Majewski.pdf.
- Testament Ericha Kocha w zasobie BUiAD IPN*, <https://ipn.gov.pl/pl/dla-mediow/komunikaty/11815;Testament-Ericha-Kocha-w-zasobie-BUiAD-IPN.html>.
- IPN uzyskał nieznaną testament Ericha Kocha*, <https://dzieje.pl/aktualnosci/ipn-uzyskal-nieznanany-testament-ericha-kocha> (dostęp: 29.06.2023).